

EEN ANDERE KIJK OP GROEN - STEDELIJKE ONTWIKKELING EN VERBINDINGEN MET LANDSCHAP

Op donderdag 10 oktober 2024 heeft het jaarcongres van Bouwend Haarlem plaatsgevonden in het Museum van de Geest in Haarlem.

Esther Agricola, regiodirecteur Noord-West bij BPD Gebiedsontwikkeling, modereerde het congres 'Een andere kijk op groen' over de stedelijke ontwikkeling en verbindingen met het landschap.

Huys voor de dollen

Allereerst gaf Eelco Damen, bestuurder van het Museum van de Geest, een korte toelichting over de locatie. Het museum, meer dan 700 jaar oud, was een opvang, buiten de stadsgrens gelegen, voor onder andere de 'dollen'.

Sinds 2005 heet het Dolhuys [Museum van de Geest](#).

Beter omgaan met de ruimte

Keynote door Steven Slabbers, landschapsarchitect en initiatiefnemer van De Straad

Waar moeten we ontwikkelen en hoe? Wat is de afgelopen 120 jaar gebeurd?

Rond 1900 was de kop van Noord-Holland voor 5% bebouwd -wonen, industrie en kassen- en voor 95% onbebouwd. In 1960 was 20% bebouwd en 80% onbebouwd.

In 2018 was 35% bebouwd en 65% onbebouwd, maar in sommige gebieden was de verhouding 50-50.

Tussen 1900 en 1960 zitten niet alleen 60 jaar, maar ook zes nota's over de Ruimtelijke Ordening. Die hebben niet geleid tot de ontwikkeling van sterke steden, noch tot de ontwikkeling van krachtige landschappen. De binnensteden zijn ontvolkt en de uitbreidingswijken zijn in extreem lage dichtheden ontwikkeld. Het landelijk gebied is gefragmenteerd en heeft enorm aan areaal ingeboet.

Er is op grote schaal een tussenschaal ontstaan. Dorpen hebben het dorpse karakter verloren en steden zijn niet doorgroeid tot echt stad. In Noord-Holland is dit ook gaande. Stad en land zijn ruimtelijk en functioneel vergaand ontkoppeld. Het buitengebied is verder weg en slechter bereikbaar dan ooit. En wordt nog te veel beschouwd als braakliggend terrein, als gebied waar we ongebreideld woningen, distributie- en datacentra en energieparks kunnen bouwen. Maar het resterend landelijk gebied is juist nodig voor andere opgave. Als uitloopgebied voor de stedeling en producent van voedsel en grondstoffen, maar ook om al die nieuwe opgaven die op ons afkomen te accommoderen: energietransities, klimaatadaptatie, tegengaan hittestress, wateropgaven, herstel biodiversiteit en bodemkwaliteit. Opgaven die ergens in het landelijk gebied moeten gaan landen.

In grote delen van Noord-Holland naderen we de ondergrens in de verhouding tussen stad en land. Daar kunnen we het ons niet permitteren meer ruimte van het land af te nemen. Dan schieten we ons op termijn in de voet. Daar moeten we inzetten op maximaal ontwikkelen binnen bestaand stedelijk gebied. Herstructurering schept ruimte voor herontwikkelen in hogere dichtheden. Wonen doe je op de mooiste plekken. En wat is hier de mooiste plek om te wonen (afgezien van rondom de Grote Markt): tussen en de Spaarne en het riet.

Maximaal ontwikkelen binnen bestaand stedelijk gebied. Doe dit zo strategisch mogelijk. Het is knap wanneer dat voor 70% lukt. De overige 30% moeten we vooral strategisch inzetten, opdat zowel sterke steden als krachtige landschappen kunnen worden ontwikkeld. Eerlijk delen van de woonopgave is geen oplossing, maar durf te kiezen. Een straatje erbij is een doodlopende weg. We staan voor een veelheid aan opgave en daarmee voor een fundamenteel andere aanpak. Naast wonen, werken en bereikbaarheid draait het om energie, transitie van de landbouw, klimaatadaptatie, herstel van biodiversiteit en bodemkwaliteit. Het ontbreekt ons aan de ruimte ieder van deze opgaven afzonderlijk tot een oplossing te brengen. De opgaven moeten met elkaar worden gecombineerd.

De opgave kan nooit zijn om een x aantal woningen te realiseren. De werkelijk opgave is om een wervende omgeving te ontwikkelen waarin al die nieuwe opgaven tot een oplossing kunnen worden gebracht en waarbinnen de x aantal woningen kunnen worden gerealiseerd.

We ontkomen niet aan intensivering van het stedelijk gebied. De intensieve stad gaat alleen werken bij de gratie van een hoogwaardig ingerichte openbare ruimte en een goed bereikbaar en fantastisch ingericht buitengebied.

Hoe intensiever wordt ontwikkeld, hoe meer er moet worden geïnvesteerd in het publieke domein. Alle beschikbare ruimten moet worden benut, zoals bijvoorbeeld ook de wanden van 201 CaixaForum Madrid van Herzog & de Meuron zijn benut.

De portemonnee moet worden getrokken om een hoogwaardige inrichting te krijgen.

De inrichter en de beheerder van de openbare ruimten worden gegijzeld door excel sheets met standaardprijzen per vierkante meter. Als intensiever wordt ontwikkeld, dan moet niet worden gekeken naar de investering per vierkante meter maar naar de investering per gebruiker.

Wanneer er vier keer zoveel gebruikers zijn, dan mag de openbare ruimte in aanleg en beheer ook vier keer zoveel kosten.

Bewaar het maaiveld voor de mensen die er wonen. Maak het tot ontmoetingsruimten. De auto kan onder de grond, zoals bijvoorbeeld in Hafencity in Hamburg en in Stockholm. Een goed bereikbaar en fantastisch ingericht buitengebied: groenblauwe lopers die de stad en het land met elkaar verbinden en barrières weten te slechten. Veelzijdig ingerichte overgangszones en klimaatparken op de overgang van stad naar land. De ontwikkelaar kan de verantwoordelijk nemen voor zowel het binnengebied als het buitengebied.

Tot slot wees Robert de deelnemers op het project [de straaD](#). In 2013 nam BoschSlabbers het initiatief voor de straaD. Zij verwonderden zich over de inrichting van onze stenige straten. Kan dat nu niet slimmer, socialer en klimaatadaptiever? Met dit idee heeft zij partners bereid gevonden om samen te onderzoeken hoe onze straten en buurten in de toekomst er uit zouden kunnen en moeten zien.

Kunnen we ons veroorloven de stad niet groen te maken?

Keynote door Robbert Snep, senior onderzoeker Groene Steden Wageningen Environment Research

Natuurmonumenten heeft een onderzoek gedaan: jongeren kennen veel voorkomende planten- en diersoorten in de natuur niet meer. Dit is zorgelijk juist in een tijd dat als samenleving meer moet worden gedaan om de natuur te laten leven.

Tijdens de jeugdijaren wordt de basis gelegd voor de link met de natuur. Dat is belangrijk, op korte termijn, voor een betere fysieke en mentale gezondheid en betere sociale contacten en cohesie, en op lange termijn voor minder diabetes, minder hart- en vaatziekten en een hogere levensverwachting voor senioren.

Wat zijn oorzaken en gevolgen van het uitsterven van natuurervaring: verandering van gezondheid en welzijn, emotionele verandering, gedragsverandering en verandering van houding. De stad wordt steeds intensiever gebruikt. De natuur in de stad gaat achteruit, de stad wordt steeds minder groen. Het klimaat verandert, een derde van de veranderingen hebben laatste 30 jaar plaatsgevonden. Wat zijn bijvoorbeeld de gevolgen van extreme hitte voor de leefbaarheid (arbeidsproductiviteit binnen en buiten, comfort binnen- en buitenruimten, scholen en kinderopvang) en de gezondheid (slaapproblemen, mortaliteit). Hoeveel % van de doden als gevolg van natuurrampen in Europa komt door de hitte. 85% is het gevolg van (kwetsbare) mensen die overlijden als gevolg van hitte. Het klimaat gaat de komende jaren flink veranderen. Wat gaan wij hiervan meemaken? De generatie uit de jaren zeventig en daarvoor is koude gewend. Maar het wordt warmer. Wat kunnen bouwers en ontwikkelaars hieraan doen. Hoe kunnen ze anticiperen: door blauwgroene daken en groene gevels die bijdragen aan hitte opvang toe te passen. Wat is de impact van een groene gezonde stad? Wat is de waarde van straatbomen voor klimaatadaptatie en biodiversiteit? De straatboom als watermachine en als habitat en verbindingzone. De meerwaarde van groen voor biodiversiteit is (sterk) afhankelijk van de boom- en plantsoorten.

Een artist impression toont vaak beter dan de realiteit. Groen is vaak een kostenpost. De standaard wijk ambitie is een stedenbouwkundige proces, dit moet worden aangepast. Er zijn mooie groene stad-ambities aan het begin, maar de vertaalslag naar Programma van Eisen en aanbesteding zijn onvoldoende hard, in het ontwerp is te weinig, functioneel groen. Een aantal steden hebben samengewerkt, SIGS synthese, leren van groene stadsontwikkelingsprojecten. De inzichten uit het SIGS omvatten de huidige uitdagingen en vervolgens mogelijke oplossingsrichtingen, en in een aantal gevallen al concrete handvatten. Omdat er in de periode 2020-2024 in Nederland veel is ontwikkeld op het gebied van groene stad zijn sommige uitdagingen inmiddels deels opgepakt. Maar op heel veel fronten moet het anders. Als het groen is, dan levert het toch automatisch baten op. Groen werkt omdat het mechanisme functioneert. Er is al veel kennis beschikbaar om steden functioneel te vergroenen. Hoe kan je koele plekken en routes maken, wat zijn de basisprincipes en richtlijnen voor natuurlijke verkoeling. In gebieden met weinig verharding en veel groen, zien we veel natuurlijke principes voor verkoeling: verdamping, wind, schaduw, beplanting. Een leefbare stad is een groene stad. Groene stedenbouw vraagt iets anders dan reguliere stedenbouw! Voor praktisch handvatten zie [Groenestadsontwikkeling](#).

Na de keynotes volgden vijf Pecha Kucha's. Pecha Kucha staat voor het houden van een korte, creatieve presentatie in 6.40 minuten.

Een groen en duurzaam Haarlem

Robbert Berkhout, wethouder klimaat, energie, vergroenen en openbare ruimte
Haarlem is de meest versteende stad van het land. Veel verhard oppervlak, beperkte ruimte voor groen en weinig kans voor waterinfiltratie. Maar er is veel aandacht voor duurzaamheid, groen en klimaatverandering. Een duurzame en groene inrichting heeft de prioriteit.

Wat komt er op ons af: extreme hitte in de stad, verzakking van wegen door regenval, funderingsproblemen en verzakken van woningen, wateroverlast en overstromingen, ondergelopen wegen en kelders en heviger stormen. Leefbaarheid en gezondheid komen mede hierdoor onder druk te staan.

Er is noodzaak om iets te gaan doen aan beter bestand zijn tegen storm, beter verwerken van neerslag en het verminderen van hittestress.

Het Haarlems beleid: hard werken aan vergroenen en vernatten en gaan van een versteende stad naar een groene stad. We zijn klaar voor een duurzame toekomst!

De financiële consequenties zijn iets doen kost geld, maar niets doen zeker ook! Niet ingrijpen kost de samenleving veel geld.

Een stedelijk waterplan: inventariseren waar de problemen en knelpunten liggen. En waar is de noodzaak hoog om tot oplossingen te komen.

We moeten het bestaand water benutten, nieuwe tracés toevoegen en meer meten is meer weten: drainage systemen aanleggen.

We gaan een kwalitatieve groene woonomgeving maken, klimaatbestendig en met oog voor biodiversiteit.

Lopende projecten: De Europaweg, Gedempte Oostersingelgracht, Kleine Houtweg en Bisschop Bottemanneplein: asfalt en stenen eruit, groen erin!

We gaan het samen doen met de regio, met andere organisaties en met de bewoners. Alleen gezamenlijk kunnen we dit tot een succes brengen!

Biodiversiteit in de stad

Carpen Capendale, bioloog en stadsecoloog gemeente Haarlem

Het natuur netwerk in Haarlem: een robuust netwerk, groene aders om het leefgebied te vergroten en om de hoge natuurkwaliteiten de stad in te laten lopen en haarvaten verspreiden het groen de wijken in.

De buitengebieden, veel verschillende soorten natuur: in parken en buitenwijken, in woonwijken en bedrijventerreinen, in het centrum en verdichte buurten.

Natuurinclusief ontwerpen en biodiversiteit. Van groot naar klein, focus op lokale omstandigheden, gebruik maken van tools. Welke soort, -vleermuizen, insecten- kan waar verblijven in en op het gebouw?

Groene ambities zijn niet voor de bühne

Rens de Boer, strategisch adviseur natuur & landschap BPD

Groen in de stad maken we samen. We doen het niet voor het imago, maar het gaat om verantwoordelijkheid nemen, en ook om een zakelijk belang. Mensen hebben groen nodig rond het huis. De woonwijken van de toekomst moeten rekening houden met ecologie.

Groen in de stad maken we samen, de ontwikkelaar, de gemeente en de bewoners.

Het realiseren van ambities is een complex proces. Groen is ook economisch belang, er komt geld bij kijken binnen in de stad, maar ook in het buitengebied.

Als beheer tegen acceptabele kosten niet goed is geregeld, gaat het niet lukken. Discussie over het beheer wordt gevoerd in elke gemeente. Hoe zorgen we dat we in een gebiedsontwikkeling niet alleen aan onze eigen belangen denken, maar op een efficiëntere manier samenwerken. Kunnen we samen een generieke handleiding over duurzaam openbaar groen maken, die kwaliteit oplevert? Denken jullie mee?

Samen werken aan een levende wijk in Poelenburg Pelderveld

Hilde Bloemers, architectuurhistoricus, landschapsontwerper, adviseur erfgoed & ruimte gemeente Zaanstad

Poelenburg Peldersveld in Zaanstad is een typische wederopbouwwijk uit de jaren vijftig en zestig met circa 20.000 bewoners. Een wijk met veel groen en woonkwaliteit. Maar tegenwoordig is het een wijk met vooral veel sociale uitdagingen. De Visie Fijn Wonen, een ruimtelijke en sociale aanpak, is opgesteld. Er ligt een mooie opgave in de openbare ruimte, het sociale domein en erfgoed, dat verleden, heden, toekomst, met elkaar verbindt. Erfgoed is meer dan alleen monumenten, het gaat over de (be)leefwereld van mensen. Erfgoed en openbare ruimte -woningen, functies, mobiliteit en groenstructuren- maken de wijk.

Hoe gaan we samenwerken met de bewoners aan een 'levende' wijk?

Faro project: buurtmakers en buurt dragers, de waardering van bewoners als integraal onderdeel van wijkvernieuwing. Nio stedelijk onderzoek heeft onderzoek gedaan naar hoe de plek wordt beleefd en benut. Uit het onderzoek blijkt dat mensen met veel plezier wonen in de wijk. Juist de groene plekken worden enorm gewaardeerd.

Het is work in progress, een wijk staat nooit stil, samenwerken aan een levende wijk!

De natuur en de natuurlijke processen de ruimte geven

Sacha Stolp, regisseur toekomstbestendige assets en klimaatadaptatie gemeente Amsterdam

“Klimaatverandering, het verlies van biodiversiteit. Wetenschappers, jongeren, banken, verzekeraars en institutionele beleggers luiden de noodklok. Laten we vandaag met een positieve bril kijken naar de regio Haarlem want dat is de plek waar jullie van houden. Laten we eens denken over 100 jaar. Laten we kijken hoe we met onze eigen opgave, gebouwen en bezittingen, kunnen bijdragen aan een woest aantrekkelijke toekomst.

Als we met een positieve bril naar de toekomst kijken zien we, dat we de gevolgen van klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit kunnen beperken als we de natuur en de natuurlijke processen de ruimte geven. Dan ziet ook deze regio er in 2124 totaal anders uit. Regio Haarlem is nog steeds een plek waar we wonen, zorgen, werken, leren en recreëren maar hoe we leven zal totaal anders zijn. Net als nu wonen de meeste mensen in de stad maar de steden zijn veranderd. In de woonwijken komt meer hoogbouw, gemaakt van hout.

Deze gebouwen zijn zelfvoorzienend door geïntegreerde zonnepanelen in ramen en gevels, regenwater wordt gebruikt in huis en grijs water wordt gebruikt voor irrigatie en koeling.

Steden zijn daarnaast veel groener en de lucht is schoner. Fossiele energie is verleden tijd en alle voorzieningen zijn op 15 minuten lopen. Buiten de stad zijn groene overgangszones. Deze zones zijn voor recreatie en voor waterberging zodat de stad droge voeten houdt. De natuur is onze belangrijkste bondgenoot in de strijd tegen klimaatverandering. In 2124 zal 1/3 van onze regio, net als de rest van Europa, bestaan uit natuur. Die natuur helpt ons om CO2 op te nemen en geeft bescherming tegen weersextremen. Door meer ruimte te geven aan bossen kunnen we weer bouwen met hout.

Ook gebouwen helpen bij het veilig en waardevast houden van onze stad. Ontwikkelaars met visie op 2124 zijn hier nu al mee bezig. Zij gebruiken hun eigen investeringen om samen met innovatieve marktpartijen, wetenschap en lokale overheid, nature based solutions te ontwikkelen die ook goed zijn voor hun verdienmodel en costs of ownership. Vastgoed is bij uitstek geschikt om korte en lange termijn investeringen bij elkaar te brengen met publieke, private, natuurlijke en menselijke belangen. Iedere waardevolle investering betekent nieuwe kapitaalstromen en toegang tot state of the art kennis. Kennis en kunde die je de voorsprong geven om de juiste investeringsbeslissingen te nemen.

Want de keerzijde van dit positieve verhaal heet miljarden aan stranded assets. Op dit moment zijn onze steden en is onze regio namelijk niet klimaatadaptatief. We hebben in onze groeidrift, op de verkeerde plekken, veel te verhard gebouwd. Daardoor zijn we niet opgewassen tegen schade door extreme neerslag, leiden we funderingsschade bij iedere droge periode en gaan kwetsbare burgers dood aan hitte. Niet ver weg maar hier en nu in Haarlem.

Banken, verzekeraars, institutionele beleggers en ook wij als lokale overheid zijn ons steeds meer bewust van deze niet-ingeprijste risico's en haar disruptieve sociale, ruimtelijke en financiële gevolgen. Want eerlijk is eerlijk of u nu waarde hecht aan wetenschap of u bent van mening dat ik deel ben van een complot van reptielen, die u vertelt dat als u uw bouw- en leefstijl niet verandert, u enorme kostenstijgingen, kapitaalvernietiging, tekorten en gestrande assets, kunt verwachten. What ever! Als u zich maar bewust bent van deze risico's. U bouwt hier tenslotte en u houdt van deze plek.

Tijd is niet meer onze vriend. Wat u vandaag bouwt doet ertoe. Het kan de motor zijn voor een woest aantrekkelijke toekomst maar ook de aanjager van een nieuwe Nederlandse kustlijn. De keuze is aan u en ik wens u veel wijsheid toe.

Tot slot

Moderator Esther Agricola sloot het congres af met de woorden "een woest aantrekkelijk toekomst stemt tot nadenken niet de ambitie verliezen" en nodigde de deelnemers uit om na te praten tijdens de borrel.